

Максим БІЛЬОВСЬКИЙ

Національний університет цивільного захисту України

НОРМАТИВНО-ПРАВОВИЙ МЕХАНІЗМ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНОСТІ ТА ЕНЕРГОЗБЕРЕЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Розглядаються особливості формування нормативно-правового механізму реалізації державної політики енергоефективності та енергозбереження в Україні. Визначаються цілі державної політики енергоефективності та енергозбереження в Україні. Розкриваються особливості реалізації державної політики енергоефективності та енергозбереження в країні. Виокремлюються нормативно-правові аспекти розвитку альтернативної енергетики. Окреслюються проблемні аспекти функціонування нормативно-правового механізму реалізації державної політики енергоефективності та енергозбереження. Надаються пропозиції стосовно напрямів подальшого вдосконалення нормативно-правового механізму реалізації державної політики енергоефективності та енергозбереження в Україні.

Ключові слова: державна політика, нормативно-правовий механізм, енергоефективність, енергозбереження, альтернативна енергетика, «зелений» тариф.

Maksym Bilovskyi. Regulatory and legal mechanism for implementation of the state energy efficiency and energy conservation policy in Ukraine

The peculiarities of the formation of a regulatory and legal mechanism for the implementation of the State energy efficiency and energy conservation policy is considered. The goals of the state energy efficiency and energy conservation policy in Ukraine are defined. The peculiarities of realization of this state policy in the country are determined. The normative and legal aspects of the development of alternative energy are singled out. The problematic aspects of the functioning of the regulatory and legal mechanism for implementing the state energy efficiency and energy conservation policy are identified. The proposals on the directions of further improvement of the regulatory and legal mechanism for implementation of this state policy in Ukraine are presented.

Key words: state policy, regulatory mechanism, alternative energy, energy efficiency, energy saving, green tariff.

Гострою проблемою сучасного соціально-економічного розвитку України є вкрай неефективне використання енергоресурсів (при тому, що значний їх обсяг імпортується), що передбачає необхідність розроблення та впровадження оптимальної моделі енергозбереження та енергоефективності у всіх сферах життєдіяльності суспільства та реалізації відповідної державної політики в Україні.

Розгляду особливостей формування та проблемним аспектам функціонування нормативно-правового механізму реалізації державної політики енергоефективності та енергозбереження в Україні присвятили свої публікації такі вчені, як: О. Волошин, С. Денисюк, Д. Дубенський, С. Майстро, Т. Турлікьян. Однак чимало питань стосовно визначення напрямів подальшого вдосконалення нормативно-правового механізму реалізації державної політики енергоефективності та енергозбереження в Україні залишаються недостатньо дослідженими.

Метою дослідження є визначення особливостей розвитку та напрямів удосконалення нормативно-правового механізму реалізації державної політики енергоефективності та енергозбереження в Україні.

Сучасні тенденції розвитку світової економіки переконливо свідчать про те, що не може бути іншого шляху, окрім запровадження енергоефективної моделі соціально-економічного розвитку України [6; 7], що вимагає відповідного законодавчого забезпечення державної політики в цій сфері.

Фундаментальними законодавчими актами, які визначають концептуальні засади

стратегічного розвитку України на засадах енергоефективності та енергозбереження, є: енергетична стратегія України на період до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність» та «Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року».

«Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року», схвалений 25 листопада 2015 р. на засіданні Кабінету Міністрів України, розроблявся спільно з європейськими та вітчизняними експертами і науковцями. Згідно із цим планом передбачено досягнення у 2020 р. національної індикативної мети щодо енергозбереження у розмірі 9 % від середнього показника кінцевого внутрішнього енергоспоживання за період протягом 2005 – 2009 рр., що становить 6,5 млн т нафтового еквіваленту. Крім того, цей план визначає проміжну мету – у 2017 р. скоротити енергоспоживання в розмірі 5 %.

Досягти цих показників планується шляхом реалізації заходів у чотирьох основних секторах кінцевого споживання енергії: побутовому секторі; секторі послуг (у тому числі енергоспоживання бюджетних установ); промисловості; транспорті. До основних таких заходів державної політики енергоефективності та енергозбереження належать:

- сприяння залученню інвестицій у термомодернізацію житлових будівель та в будівництво споруд із близьким до нульового споживанням енергії;
- адаптація стандартів палива та технологій його використання до європейських;
- запровадження сертифікації енергетичної ефективності будівель, системи енергоаудиту та енергоменеджменту;
- забезпечення функціонування системи енергетичного маркування електрообладнання побутового призначення;
- забезпечення стовідсоткового комерційного обліку споживання газу, теплової енергії та води і впровадження рахунків про оплату спожитої енергії з інформаційно-аналітичними даними щодо динаміки обсягів споживання енергії та комунальних послуг [8].

Прийняття Україною Національного плану дій з енергоефективності до 2020 р. є одним з основних зобов'язань у межах імплементації Директиви 2006/32/ЄС щодо енергетичної ефективності кінцевого використання енергії та енергетичних послуг. Імплементація цього документа передбачена Угодою про асоціацію в межах реалізації договору про заснування Енергетичного Співтовариства [19].

У серпні 2017 р. Кабінет Міністрів України схвалив енергетичну стратегію України на період до 2035 р. «Безпека, енергоефективність, конкурентоспроможність», яка є базовим документом державної енергетичної політики, що визначає мету розвитку енергетичного сектору відповідно до потреб економічного й соціального розвитку на період до 2035 р., а також формулює завдання органів виконавчої влади у сфері управління енергетичним сектором [5].

Енергетична стратегія передбачає стаке розширення використання всіх видів відновлюваної енергетики, яка стане одним з інструментів гарантування енергетичної безпеки держави. У коротко- та середньостроковому горизонті (до 2025 р.) енергетична стратегія прогнозує зростання частки відновлюваної енергетики до рівня 12 % від загального первинного постачання енергії та не менше ніж 25 % – до 2035 р. (включаючи всі гідрогенеруючі потужності та термальну енергію). Відповідно до стратегії частки атомної електростанції і теплової електростанції у виробництві електроенергії у 2020 р. становитимуть 51,8 % і 36,6 % і скоротяться до 48,2 % і 32,3 % у 2035 р., а частка відновлюваної енергетики збільшиться до 5,5 % у 2020 р. і 12,8 % у 2035 р. Крім того, стратегія передбачає зниження енергоємності ВВП у 2 рази до 2035 р., а також ставить завдання інтегрувати українську енергосистему з європейської ENTSO-E до 2025 р. [5].

Слід зазначити, що у 2017 р. прийнято цілий пакет законів стосовно реформ в

Public administration mechanisms

усіх сферах суспільного життя, які визначають правові, економічні, екологічні, організаційні та державно-управлінські засади державної політики енергоефективності та енергозбереження в Україні.

Так, Верховна Рада України 23 березня 2017 р. прийняла закон № 4549 «Про внесення змін до Закону України „Про запровадження нових інвестиційних можливостей, забезпечення прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації“ (щодо механізму закупівлі енергосервісу)». Цей закон надає можливість функціонувати енергосервісним компаніям у бюджетній сфері і дозволяє вирішити питання підвищення рівня енергоефективності в установах соціальної сфери без залучення додаткових бюджетних коштів. Тепер енергосервісні компанії мають усі законодавчі підстави залучати приватні інвестиції у впровадження енергоефективних заходів у школах, дитсадках, лікарнях і под. Цим законом удосконалено механізм енергосервісу і передбачено можливість застосування електронних аукціонів через систему Прозоро для закупівель енергосервісу. Основними перевагами цього закону є:

- зниження енергоспоживання в майже 100 тис. бюджетних установ України;
- аощадження бюджетних коштів на модернізацію бюджетних установ;
- активізація малого й середнього бізнесу та створення нових робочих місць;
- зміцнення співпраці влади й бізнесу в межах енергосервісних договорів;
- поліпшення комфортних умов перебування в установах соціальної сфери [17].

На думку голови Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження С. Савчука, унаслідок прийняття цього закону вже у 2017 р. очікується укладання близько 100 енергосервісних договорів, що дозволить реалізувати потенціал ринку енергосервісу в бюджетній сфері України, який становить приблизно 5 млрд євро [11].

Крім того, 8 червня 2017 р. Верховна Рада України прийняла закон № 5598 «Про Фонд енергоефективності», який повинен стати інструментом підтримки ініціатив, спрямованих на підвищення рівня енергетичної ефективності будівель та енергозбереження. Документ визначає правові, економічні та організаційні засади формування і діяльності Фонду енергоефективності, а саме передбачає створення організаційної структури для ефективного використання коштів на термомодернізацію та енергетичну модернізацію житлового фонду.

Населення країни, яке скористається програмою створюваного в Україні Фонду енергоефективності теплової модернізації житлових будинків, у перспективі зможе економити на опаленні та гарячій воді до 60 % коштів. Кредитні кошти, які домовласники будуть повертати банку, сплачуватимуть саме за рахунок цієї економії. Фонд енергоефективності також надасть допомогу домовласникам, покривши значну частину вартості проекту. Завдяки діяльності Фонду енергоефективності витрати громадян на оплату послуг житлово-комунального господарства знизяться, а держава забезпечить значну економію енергоресурсів [18].

Відповідно до закону «Про енергетичну ефективність будівель» усі будівлі, крім об'єктів культурної спадщини, будинків з опалювальною площею до 50 м², промислових об'єктів і церков, повинні відповідати мінімальним вимогам енергоефективності. Ці вимоги повинні відповідати європейським стандартам, а визначає їх орган центральної влади.

На окремі будівлі доведеться отримати сертифікат енергетичної ефективності, який видається за підсумками енергоаудиту. Закон зобов'язує отримувати сертифікат:

- на будинки, які ще будуються;
- будинки із загальною опалювальною площею понад 250 м квадратних, у яких розташовані держоргани;
- будинки, які претендують на допомогу від держави (беруть участь в «енергоефективних» програмах).

Платити за енергоаудит та сертифікат, який буде дійсний 10 років, будуть

власники будівлі. Порушникам загрожує штраф – від 3 400 до 5 100 грн [10].

Також, згідно із законом, для об'єктів будівництва та існуючих будівель передбачається:

- сертифікація енергоефективності для визначення фактичних показників і оцінювання їх відповідності встановленим мінімальним вимогам до енергоефективності будівель;

- розробка рекомендацій щодо підвищення рівня енергоефективності будівлі, що враховують місцеві кліматичні умови і є технічно та економічно обґрунтованими [13].

Закон України «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання» передбачає встановлення в будинках лічильників тепла та води. Згідно із законом житлові та нежитлові будівлі потрібно обов'язково обладнати будинковими вузлами обліку теплової енергії та води для комерційного обліку комунальних послуг. Окрім того, у законі передбачено, що в багатоквартирних будинках повинні бути обов'язково встановлені квартирні лічильники, які використовуються для розподілу даних будинкового приладу обліку. Документом встановлені терміни обладнання в будинках вузлів обліку: для нежитлових будівель – до 1 жовтня 2017 р., для житлових будівель – до 1 жовтня 2018 р. Обладнати будівлі лічильниками має оператор зовнішніх інженерних мереж [1; 14].

Закон України «Про комерційний облік теплової енергії та водопостачання» визначає:

- механізм оплати за встановлення, заміну й обслуговування вузлів обліку (визначається для кожного будинку окремо);

- перелік обов'язкової інформації для формування рахунків за комунальні послуги та доступ до такої інформації;

- загальний порядок доступу до вузлів обліку;

- відповідальність за невиконання вимог закону [14].

Слід зазначити, що впровадження в дію цього закону за підрахунками Державного агентства з енергоефективності та енергозбереження України дозволить знизити на 3/4 обсяг неврахованих витрат води у внутрішньобудинкових системах і скоротити споживання теплової енергії протягом одного – трьох років у середньому на 15 – 20 %, що, у свою чергу, сприятиме зменшенню споживання газу та скороченню викидів парникових газів [4].

Як уже зазначалося, енергетична стратегія України до 2035 р. передбачає стале розширення використання всіх видів відновлюваної енергетики, що є важливим напрямом реалізації державної політики енергоефективності та енергозбереження. Законодавчим актом, який визначає особливості використання альтернативних джерел енергії та сприяє розширенню їх використання в економіці країни, є Закон України «Про альтернативні джерела енергії», який набув чинності у 2003 р. Згідно зі ст. 3 цього закону основними засадами державної політики у сфері альтернативних джерел енергії (які сприяють вирішенню існуючих проблем енергоефективності та енергозбереження) є:

- нарощування обсягів виробництва та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел, з метою економного витрачання традиційних паливно-енергетичних ресурсів та зменшення залежності України від їх імпорту шляхом реструктуризації виробництва і раціонального споживання енергії за рахунок збільшення частки енергії, виробленої з альтернативних джерел;

- додержання екологічної безпеки за рахунок зменшення негативного впливу на стан довкілля під час створення та експлуатації об'єктів альтернативної енергетики, а також під час передачі, транспортування, постачання, зберігання та споживання енергії, виробленої з альтернативних джерел;

- науково-технічне забезпечення розвитку альтернативної енергетики, популяризація та впровадження науково-технічних досягнень у цій сфері, підготовка

Public administration mechanisms

відповідних фахівців у вищих та середніх навчальних закладах;

– додержання умов раціонального споживання та економії енергії, виробленої з альтернативних джерел;

– залучення вітчизняних та іноземних інвестицій і підтримка підприємництва у сфері альтернативних джерел енергії, у тому числі шляхом розроблення і здійснення загальнодержавних і місцевих програм розвитку альтернативної енергетики [12].

Одним із найбільш впливових інструментів державної політики стимулювання розвитку відновлюваної енергетики в контексті підвищення енергоефективності та енергозбереження в Україні є застосування «зеленого» тарифу для електроенергії, виробленої з відновлюваних джерел.

Згідно із Законом України «Про внесення змін до деяких законів України щодо встановлення „зеленого“ тарифу», прийнятим 25 вересня 2008 р. («зелений» тариф був уведений в Україні в 2009 р. з дією до 2030 р.), «зелений» тариф – це спеціальний тариф, за яким закуповується електрична енергія, вироблена на об'єктах електроенергетики, що використовують альтернативні джерела енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – вироблена лише малими гідроелектростанціями). У законі передбачене обов'язкове придбання постачальниками електроенергії (енергоринком) від таких джерел: малі гідроелектростанції (встановленою потужністю до 10 МВт); вітрові електростанції; сонячні електростанції; електростанції, що використовують біомасу як паливо. «Зелений» тариф може використовуватися виробником протягом 10 років з моменту встановлення [15]. Також у цьому законі уточнено поняття «альтернативні джерела енергії», а саме: це відновлювані джерела енергії, до яких належать енергія сонячна, вітрова, геотермальна, енергія хвиль та припливів, гідроенергія, енергія біомаси, газу з органічних відходів, газу каналізаційно-очисних станцій, біогазів, та вторинні енергетичні ресурси, до яких належать доменний та коксівний газ, газ метан дегазациї вугільних родовищ, перетворення скидного енергопотенціалу технологічних процесів [15].

У Законі України «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії» передбачена прив'язка «зеленого» тарифу до курсу євро до 2030 р., що дозволяє нівелювати існуючі ризики інфляції. Також скасовано вимогу щодо «місцевого складника» та запроваджено надбавку до тарифу за використання українського обладнання. Так, для введених в експлуатацію з 1 липня 2015 р. по 31 грудня 2024 р. об'єктів електроенергетики, у тому числі введених в експлуатацію черг будівництва електричних станцій (пускових комплексів), які виробляють електроенергію з альтернативних джерел енергії (крім доменного та коксівного газів, а з використанням гідроенергії – лише мікро-, міні- та малими гідроелектростанціями), до «зеленого» тарифу встановлюється надбавка за дотримання рівня використання обладнання українського виробництва, яка є фіксованою і визначена у відсотках. Так, якщо рівень використання обладнання українського виробництва становить 30 %, розмір надбавки до «зеленого» тарифу становить 5 %, а якщо рівень використання обладнання українського виробництва становить 50 %, розмір надбавки до «зеленого» тарифу становить 10 % [16].

Слід зазначити, що в березні 2017 р. Верховна Рада України прийняла Закон України «Про теплопостачання», у якому встановлено тариф на теплову енергію, вироблену з альтернативних джерел, на рівні 90 % тарифу на теплову енергію, отриману під час спалювання природного газу, що створює додаткові стимули для заміщення газу альтернативними видами палива.

Відповідно до цього закону, тарифи на теплову енергію для компаній, що виробляють її на установках із використанням альтернативних джерел енергії,

включаючи теплоелектроцентральної, теплової електростанції і когенераційні установки, встановлюються на рівні 90 % від діючого тарифу на теплову енергію, яка виробляється з використанням природного газу. При цьому повноваження встановлювати тарифи на тепло з альтернативних українських енергетичних ресурсів передаються від Національної комісії, що здійснює регулювання у сфері енергетики і комунальних послуг, органам місцевого самоврядування [2].

На наш погляд, це дуже важливо, адже Україні необхідно йти шляхом децентралізації енергетики, враховуючи існуючий досвід розвинених країн світу. Цей напрям має стати ключовим аспектом державної політики енергоефективності та енергозбереження в країні.

Інституційне забезпечення державної політики енергоефективності та енергозбереження в Україні покладено на Державне агентство з енергоефективності та енергозбереження України, створене 9 грудня 2010 р. Указом Президента України № 1085/2010. До основних завдань цього агентства належать:

- реалізація державної політики у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів, енергозбереження, відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива;
- здійснення державного контролю у сфері ефективного використання паливно-енергетичних ресурсів;
- збільшення частки відновлюваних джерел енергії та альтернативних видів палива в енергетичному балансі України [3].

Активна законотворча діяльність Верховної Ради України останніми роками і прийняття цілої низки документів, які формують нові правила у сфері енергоефективності та енергозбереження, може потребувати роз'яснення певних положень законодавства для гравців ринку, а також захисту споживачів енергоресурсів, що важливо, у тому числі в контексті європейської інтеграції України.

Так, відповідно до розділу 3 п. 13 Директиви ЄС 96/92 / ЄС держави-члени повинні гарантувати існування незалежного механізму, такого як захисник цивільних прав (омбудсмен) у сфері енергетики або орган із захисту прав споживачів, уповноважений на ефективний розгляд скарг і позасудове врегулювання суперечок. Як наслідок, в Європейському Союзі існують офіси енергетичних омбудсменів як незалежних органів для вирішення суперечок між побутовими, малими комерційними споживачами та енергокомпаніями.

З огляду на європейський досвід у компетенції енергоомбудсмена перебувають питання, пов'язані з рахунками за газ, електроенергію, тепло і воду; поставками і перебоєм надання цих послуг; підключенням до мереж; пільговими тарифами тощо. Крім того, енергоомбудсмени проводять аналіз регуляторних актів та підказують регулятору, що потрібно змінити для підвищення результативності дії нормативно-правових актів. Імплементация цієї директиви передбачена Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, а отже, норма про інститут захисту прав побутових споживачів газу та електроенергії повинна бути реалізована і в Україні [9].

На наш погляд, в Україні доречно створити інститут енергетичних омбудсменів, який має надавати доступну й оперативну допомогу громадянам не тільки в питаннях захисту прав побутових споживачів, пов'язаних з рахунками за комунальні платежі, наданням цих послуг, підключенням до мереж, а й у питаннях енергоефективності та енергозбереження, пояснити їх права та обов'язки та забезпечити ефективний захист (за потреби).

Таким чином, останні законодавчі зміни, прийняті у 2017 р., позитивно впливають на функціонування енергетичної сфери, а також на підвищення результативності державної політики енергоефективності та енергозбереження в Україні. Однак подальше реформування цієї сфери економіки потребує значних змін

у законодавстві та спрощень у нормативній базі в напрямі створення ключових інструментів на всіх етапах забезпечення енергоефективності та енергозбереження: від енергетичного аудиту та енергетичної сертифікації будівель до впровадження індивідуального обліку використання всіх видів енергоресурсів та запровадження інституту енергетичного омбудсмена відповідно до передового світового досвіду, що буде предметом подальших наукових досліджень.

Список використаних джерел / List of references

1. **Верховна Рада України** ухвалила Закон «Про обов'язкове встановлення лічильників тепла і води в усіх будинках». – Режим доступу : <https://www.5.ua/polityka/vr-ukhvalyla-zakon-pro-oboviazkove-vstanovlennia-lichylnykyv-tepla-i-vody-v-usikh-budynkakh-148626.html> [Verkhovna Rada Ukrainy ukhvalyla Zakon «Pro oboviazkove vstanovlennia lichylnykyv tepla i vody v usikh budynkakh». – Rezhym dostupu : <https://www.5.ua/polityka/vr-ukhvalyla-zakon-pro-oboviazkove-vstanovlennia-lichylnykyv-tepla-i-vody-v-usikh-budynkakh-148626.html>].

2. **В Україні** начнут стимулювати виробництво тепла із альтернативних джерел. – Режим доступу : <http://telegraf.com.ua/biznes/ekonomika/3224669-v-ukraine-nachnut-stimulirovat-proizvodstvo-tepla-iz-alternativnyih-istochnikov.html> [V Ukraine nachnut stimulirovat proizvodstvo tepla iz alternativnyih istochnikov. – Rezhim dostupa : <http://telegraf.com.ua/biznes/ekonomika/3224669-v-ukraine-nachnut-stimulirovat-proizvodstvo-tepla-iz-alternativnyih-istochnikov.html>].

3. **Денисюк С. П.** ISO 50001: цілі стандарту та перспективи його впровадження в Україні : навч. посіб. / Денисюк С. П. – Київ : ЮНІДО, 2015. – 104 с. [Denysiuk S. P. ISO 50001: tsili standartu ta perspektyvy yoho vprovadzhenia v Ukraini : navch. posib. / Denysiuk S. P. – Kyiv : YuNIDO, 2015. – 104 s.].

4. **Дубенский Д.** Потребителей комуслуг переводят на коммерческий учет / Д. Дубенский. – Режим доступу : <http://hubs.ua/authority/potrebitelej-komuslug-perevodyat-na-kommercheskij-uchet-111253.html> [Dubenskiy D. Potrebiteley komuslug perevodyat na kommercheskiy uchet / D. Dubenskiy. – Rezhim dostupa : <http://hubs.ua/authority/potrebitelej-komuslug-perevodyat-na-kommercheskij-uchet-111253.html>].

5. **Кабмін** схвалив енергостратегію України до 2035 року. – Режим доступу : <http://www.epravda.com.ua/news/2017/08/18/628185> [Kabmin skhvalyv enerhostratehiu Ukrainy do 2035 roku. – Rezhym dostupu : <http://www.epravda.com.ua/news/2017/08/18/628185>].

6. **Майстро С. В.** Концептуальні засади стратегії державного регулювання та перспективи розвитку альтернативної енергетики в Україні / С. В. Майстро, О. Л. Волошин // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Харків : Магістр, 2015. – Вип. 3(50). – С. 100 – 106 [Maistro S. V. Kontseptualni zasady stratehii derzhavnoho rehuliuвання ta perspektyvy rozvytku alternatyvnoi enerhetyky v Ukraini / S. V. Maistro, O. L. Voloshyn // Teoriia ta praktyka derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. – Kharkiv : Mahistr, 2015. – Vyp. 3(50). – S. 100 – 106].

7. **Майстро С. В.** Механізми державного регулювання розвитку альтернативної енергетики: теоретичні підходи до визначення та змісту / С. В. Майстро, О. Л. Волошин // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – Львів : ЛРІДУ НАДУ, 2015. – Вип. 43. – С. 36 – 43 [Maistro S. V. Mekhanizmy derzhavnoho rehuliuвання rozvytku alternatyvnoi enerhetyky: teoretychni pidkhody do vyznachennia ta zmistu / S. V. Maistro, O. L. Voloshyn // Efektyvnist derzhavnoho upravlinnia : zb. nauk. pr. – Lviv : LRIDU NADU, 2015. – Vyp. 43. – S. 36 – 43].

8. **Національний** план дій з енергоефективності на період до 2020 року. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001824-15/para2#n2> [Natsionalnyi plan dii z enerhoefektyvnosti na period do 2020 roku. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/n0001824-15/para2#n2>].

9. **О синдиках, омбудсменах и наших правах.** – Режим доступу : https://zn.ua/energy_market/o-sindikah-ombudsmenah-i-nashih-pravah-.html [O sindikah, ombudsmenah i nashih pravah. – Rezhim dostupa : https://zn.ua/energy_market/o-sindikah-ombudsmenah-i-nashih-pravah-.html].

10. **Парламент** обязал украинцев провести энергоаудит зданий: чем это чревато. – Режим доступу : <http://hvylyu.net/reviews/panorama/parlament-obyazal-ukraintsev-provesti-energoaudit->

zdaniy-chem-eto-chrevato.html [Parlament obyazal ukraintsev provesti energoaudit zdaniy: chem eto chrevato. – Rezhim dostupa : <http://hvylya.net/reviews/panorama/parlament-obyazal-ukraintsev-provesti-energoaudit-zdaniy-chem-eto-chrevato.html>].

11. **Порошенко П. А.** підписав закони для проведення термомодернізації. – Режим доступу : <http://telegraf.com.ua/ukraina/politika/3278665-poroshenko-podpisal-zakonyi-dlya-provedeniya-termomodernizatsii.html> [Poroshenko P. A. podpisal zakonyi dlya provedeniya termomodernizatsii. – Rezhim dostupa : <http://telegraf.com.ua/ukraina/politika/3278665-poroshenko-podpisal-zakonyi-dlya-provedeniya-termomodernizatsii.html>].

12. **Про альтернативні** джерела енергії : Закон України від 20 лют. 2003 р. № 555-IV. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/555-15> [Pro alternatyvni dzherela enerhii : Zakon Ukrainy vid 20 liut. 2003 r. № 555-IV. – Rezhym dostupu : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/555-15>].

13. **Про енергетичну** ефективність будівель : Закон України від 22 черв. 2017 р. № 4941-д. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2118-19> [Pro enerhetychnu efektyvnist budivel : Zakon Ukrainy vid 22 cherv. 2017 r. № 4941-d. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2118-19>].

14. **Про комерційний** облік теплової енергії та водопостачання : Закон України від 22 черв. 2017 р. № 2119-VIII. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2119-19/page> [Pro komertsiiyni oblik teplovoi enerhii ta vodopostachannia : Zakon Ukrainy vid 22 cherv. 2017 r. № 2119-VIII. – Rezhym dostupu : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2119-19/page>].

15. **Про внесення** змін до деяких законів України щодо встановлення «зеленого» тарифу : Закон України від 25 верес. 2008 р. № 601-VI. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/601-17> [Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo vstanovlennia «zelenoho» taryfu : Zakon Ukrainy vid 25 veres. 2008 r. № 601-VI. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/601-17>].

16. **Про внесення** змін до деяких законів України щодо забезпечення конкурентних умов виробництва електроенергії з альтернативних джерел енергії : Закон України від 4 черв. 2015 р. № 514-VIII. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-19/page2> [Pro vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo zabezpechennia konkurentnykh umov vyrobnytstva elektroenerhii z alternatyvnykh dzherel enerhii : Zakon Ukrainy vid 4 cherv. 2015 r. № 514-VIII. – Rezhym dostupu : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/514-19/page2>].

17. **Про внесення** змін до Закону України «Про запровадження нових інвестиційних можливостей, гарантування прав і законних інтересів суб'єктів підприємницької діяльності для проведення масштабної енергомодернізації» (щодо механізму закупівлі енергосервісу) : Закон України від 29 квіт. 2016 р. № 4549. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1980-19> [Pro vnesennia zmin do Zakonu Ukrainy «Pro zaprovadzhennia novykh investytsiinykh mozhlyvostei, harantuvannia prav i zakonnykh interesiv subiektiv pidpriemnytskoi diialnosti dlia provedennia masshtabnoi enerhomodernizatsii» (shchodo mekhanizmu zakupivli enerhoservisu) : Zakon Ukrainy vid 29 kvit. 2016 r. № 4549. – Rezhym dostupu : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/1980-19>].

18. **Рада** прийняла закон про Фонд енергоефективності. – Режим доступу : https://dt.ua/POLITICS/rada-priynuala-zakon-pro-fond-energoefektivnosti-244949_.html [Rada pryiniyala zakon pro Fond enerhoefektyvnosti. – Rezhym dostupu : https://dt.ua/POLITICS/rada-priynuala-zakon-pro-fond-energoefektivnosti-244949_.html].

19. **Турлікьян Т.** Схвалено Національний план дій з енергоефективності на період до 2020 року / Т. Турлікьян. – Режим доступу : <http://ecotown.com.ua/news/Skhvaleno-Natsionalnyy-plan-diy-z-enerhoefektyvnosti-na-period-do-2020-roku> [Turlikian T. Skhvaleno Natsionalnyi plan dii z enerhoefektyvnosti na period do 2020 roku / T. Turlikian. – Rezhym dostupu : <http://ecotown.com.ua/news/Skhvaleno-Natsionalnyy-plan-diy-z-enerhoefektyvnosti-na-period-do-2020-roku>].

Надійшла до редколегії 06.12.17